

Чмут А.В. аспірантка,
Інститут проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України
м. Одеса

**Ефективність інтегрованих систем взаємодії підприємств
молочної галузі**

В статті розглянуті основні методи аналізу інтегрованих структур господарювання. Проаналізовано стан сировинного сектору молочної промисловості. Обґрунтовано вплив масштабів виробництва на його ефективність. Розглянуті напрями взаємодії підприємств молочної галузі. Виявлені основні фактори, що обумовлюють ефективність інтеграції.

Ключові слова: інтеграція, молочна галузь, ефективність інтеграції

В статье рассмотрены основные методы анализа интегрированных структур хозяйствования. Проанализировано состояние сырьевого сектора молочной промышленности. Обосновано влияние масштабов производства на его эффективность. Рассмотрены направления взаимодействия предприятий молочной отрасли. Выявлены основные факторы, обуславливающие эффективность интеграции.

Ключевые слова: интеграция, молочная отрасль, эффективность интеграции.

The article deals with basic methods of analysis of integrated management structures. The analysis of the raw milk industry sector. The influence of scale on performance. Directions of cooperation of the dairy industry. The main factors that determine the efficiency of integration.

Keywords: integration, dairy industry, the efficiency of integration

Постановка проблеми. Ефективність молочної галузі в цілому і кожного суб'єкту, що входить до неї окремо в значній мірі залежить від

організаційно-економічних взаємовідносин між виробництвом і переробкою.

Виробники сировини, більшу частку яких складають одноосібні селянські господарства, через фінансову неспроможність забезпечити такі масштаби виробництва і якість продукції за яку б могли отримати рентабельну ціну, змушені зменшувати поголів'я корів. Це в свою чергу призводить до дефіциту сировини.

Налагодження оптимальної взаємодії з постачальниками є вагомим чинником підвищення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтеграційного розвитку та ефективності функціонування різних форм господарювання підприємств розглядали в своїх працях такі вітчизняні і зарубіжних науковці: В.Я. Амбросов[2], В.Я. Месель-Веселяк[5], В.І. Топіка[3], Т.В. Шигаєва[6], Лойко В.І.[7], Козак О.А.[8], Лисенко О.В.[1], Марченко В.М.[9].

Вчені-економісти досить детально розглянули сутність та форми інтеграції підприємств та наголошують на необхідності посилення інтеграційних процесів. Проте недостатня увага приділяється формуванню комплексу методів для оцінки їх ефективності та аналізу основних факторів що зумовлюють посилення інтеграційних процесів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних напрямів інтеграції підприємств молочної галузі, виявлення основних факторів, що обумовлюють ефективність інтегрованих форм господарювання та ключових методів її оцінки.

Виклад основного матеріалу. Основною метою інтеграції підприємств є отримання певного позитивного економічного ефекту[1] за рахунок зменшення собівартості продукції, транзакційних витрат, економії на масштабах та інших можливостей і вигод, які пов'язують з синергічним ефектом від інтеграції. Це в свою чергу впливає на кінцеву ціну продукції, а відповідно і на її цінову конкурентоспроможність.

За короткий період 3-5 років в інтегрованих підприємствах виробництво продукції може бути збільшено на 15-30%, а реалізація за рахунок зміцнення позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках – на 25-50%. Доцільність функціонування інтеграційної структури визначається приростом доходів, рентабельності, вартісної частини майна власників, підвищенням частки в товарообігу, включаючи експорт, надходженням до бюджету всіх рівнів[2].

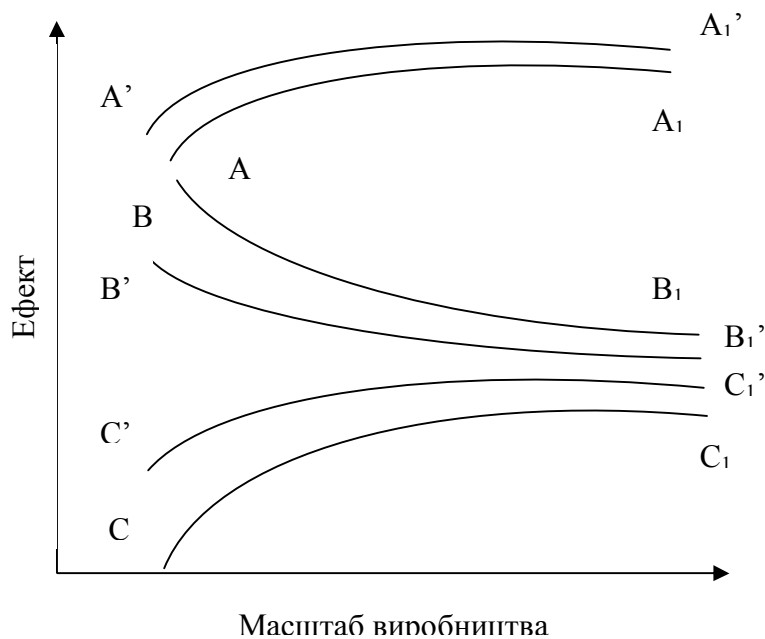

Рис.1. Ефективність інтегрованих систем господарювання.

AA₁ - дохід від не інтегрованого виробництва;

A'A₁' - дохід від інтегрованого виробництва;

BB₁ - собівартість не інтегрованого виробництва;

B'B₁' - собівартість інтегрованого виробництва;

CC₁ - прибуток не інтегрованого виробництва;

C'C₁' - прибуток інтегрованого виробництва;

Для аналізу інтегрованих структур в економічній літературі використовують різні економіко-математичні методи, які можна згрупувати в наступну структуру (рис. 2).

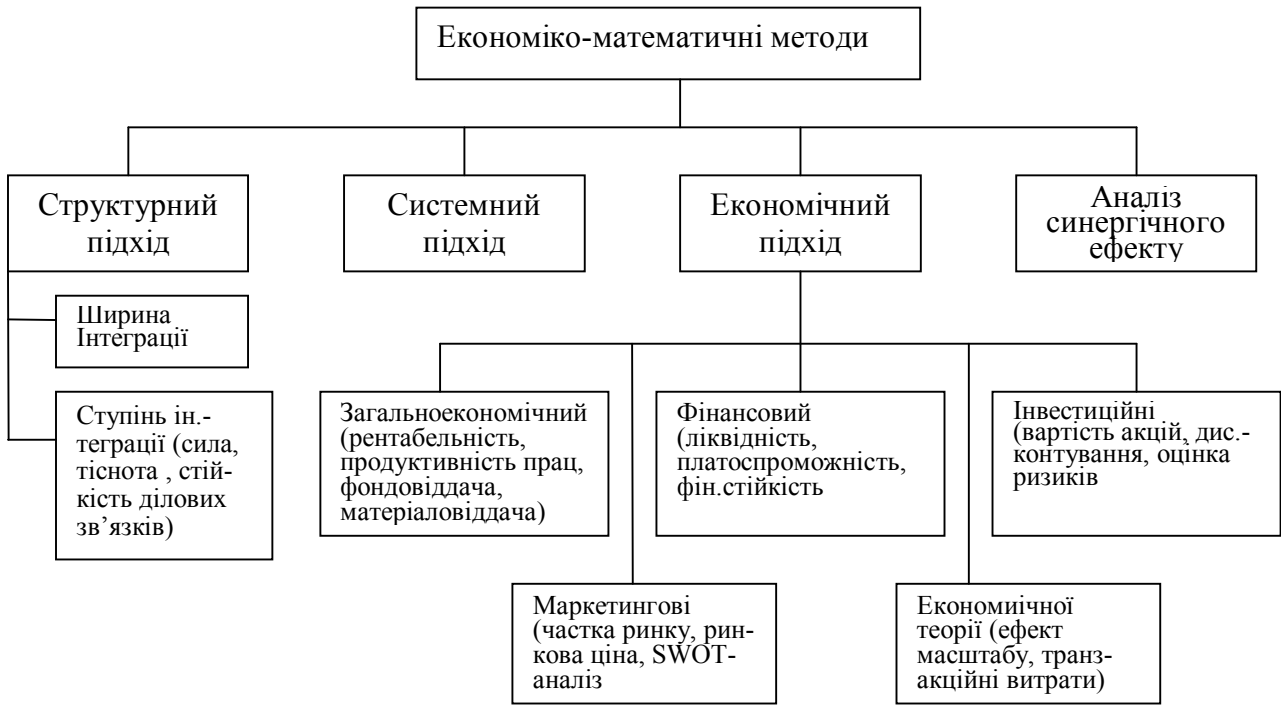

Рис.2. Економіко-математичні методи аналізу інтегрованих структур

Одним із підходів, який наглядно зображає ефект від інтеграції є метод визначення кінцевої ціни продукту. На рисунку 1 та 2 зображено модель формування кінцевої ціни продукції при дезинтегрований та інтегрований системі господарювання.

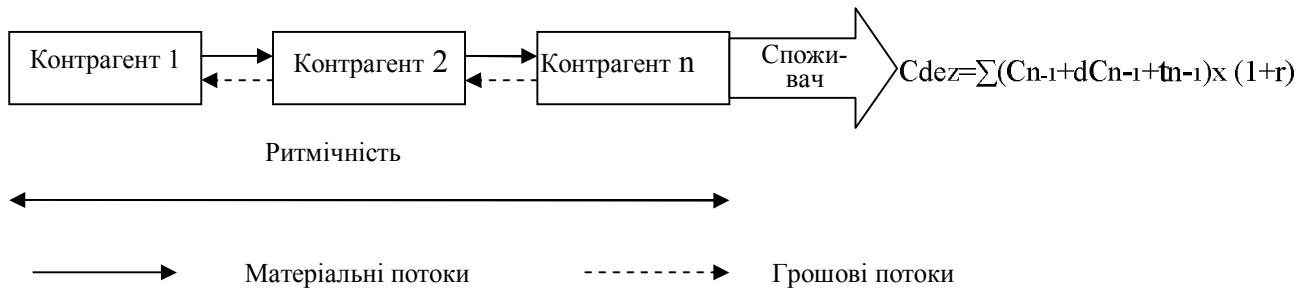

Рис.3. Модель формування кінцевої ціни при дезинтегрований системі

де C_{n-1} – вартість продукції що поставляється;

C_{dez} – вартість кінцевої продукції при дезинтегрований системі;

C_{in} - вартість кінцевої продукції при інтегрований системі;

d - частка доданої вартості;

t – транзакційні витрати.

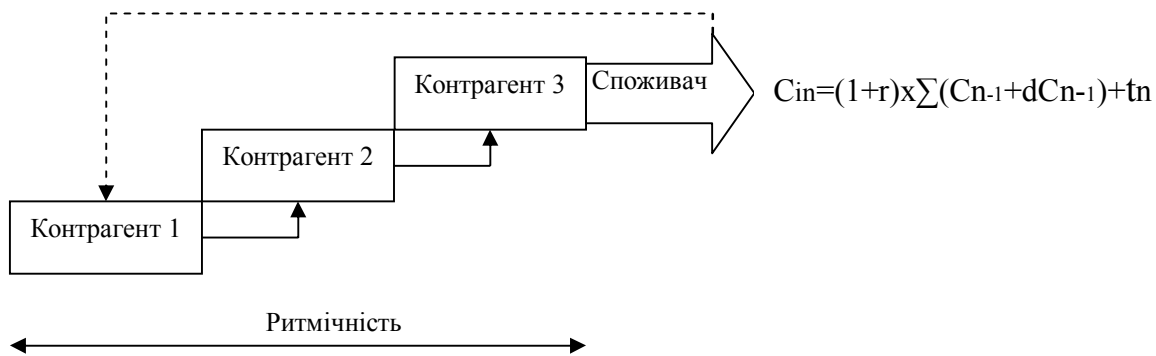

Рис.4 Модель формування кінцевої ціни при замкнутій інтегрованій системі

Як видно з наведених схем при інтегрованій системі між каналами технологічного ланцюга можуть бути відсутні грошові потоки, що прискорює ритм виробництва. Вартість кінцевої продукції зменшується на вартість транзакцій них витрат та виведена з під суми норма рентабельності не збільшує значення її складових.

Існують різні моделі економічної взаємодії підприємств в вертикально інтегрованих системах проте в будь-якому випадку впорядковані взаємовідносини між виробниками сировини і переробними підприємствами забезпечують стабільність діяльності та ефективність господарювання. Господарства населення та фермерські господарства отримують необхідні ресурси, молодняк, техніку, корми, а переробні підприємства за їх рахунок розвивають сировинну базу.

В економічній літературі за напрямом дії виділяють наступні види інтеграції підприємств: вертикальна інтеграція, горизонтальна, діагональна, конгломератна, ар'єргардна, мішана.

Донедавна основним напрямом інтеграції молокопереробних підприємств були горизонтальні об'єднання. Проте ситуація яка склалась в сировинному секторі вимагає приділити увагу формуванню і розвитку сировинних зон (рис. 5).

Найбільш розповсюдженою формою співпраці у сфері збуту була договірна. Проте в умовах дефіциту сировини і боротьби за постачальників молокопереробні підприємства все більше зацікавлені в пошуку нових форм

взаємодії. Свої дії вони здебільшого здійснюються в двох напрямках: стимулювання організації окремих селянських господарств в кооперації; будівництво власних тваринницьких комплексів (молочних ферм) або підтримка місцевих програм по їх формуванню. При цьому кожний варіант передбачає значну частку інвестицій.

Наразі сировинний сектор молокопереробної галузі, виходячи з різноманітності умов власності й організації виробництва, представлений трьома категоріями господарств ринкового спрямування: сільськогосподарські структури, фермерські господарства, господарства населення[3].

Аналізуючи основні показники функціонування галузі молочного скотарства України варто зазначити, що за 2000 - 2009р.р. поголів'я корів зменшилось на 44%. За останні 5 років щорічне зменшення поголів'я корів в середньому становило 7%.

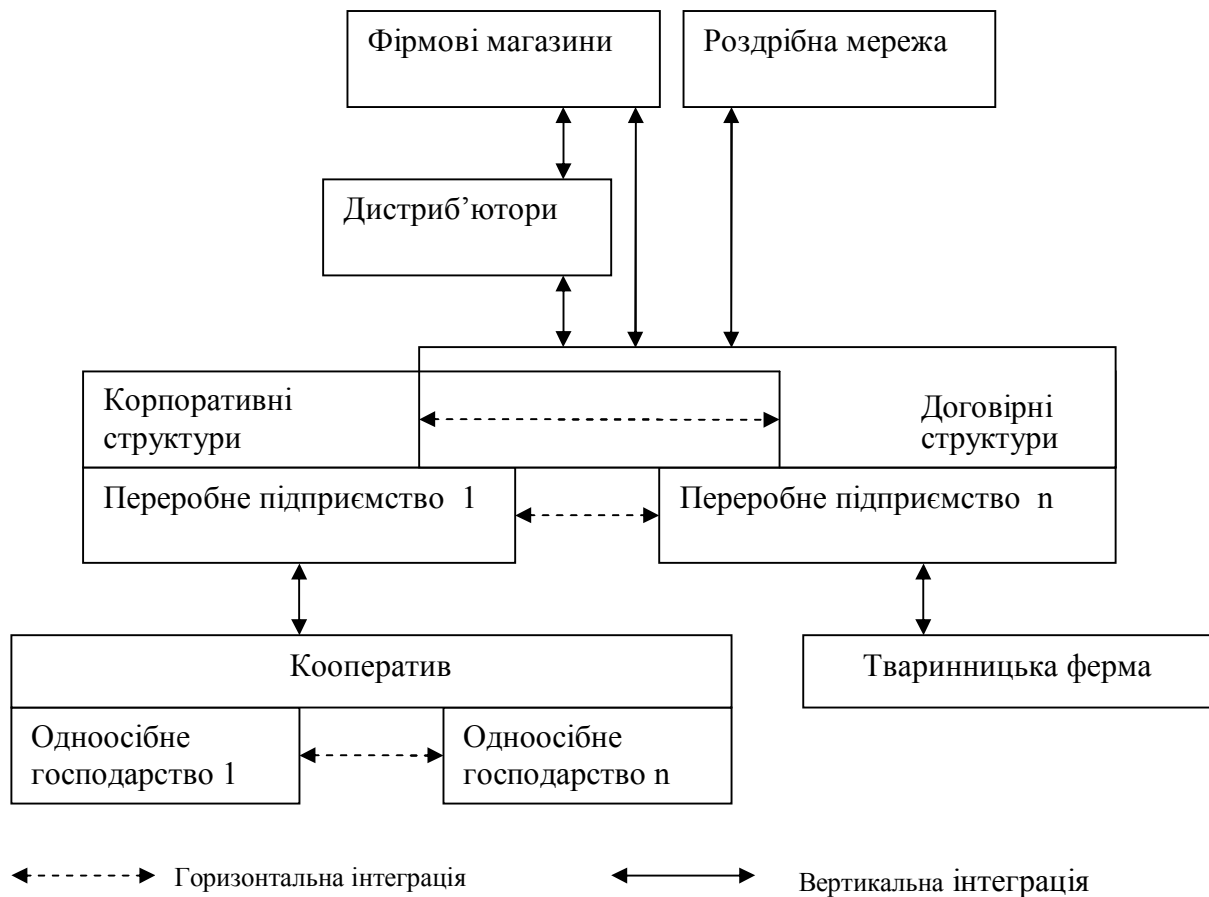

Рис.5. Напрями інтеграції підприємств молокопереробної галузі

Близько 80% корів утримують господарства населення. Частка утримання корів фермерськими господарствами становить усього 1,3%.

Зменшення поголів'я корів в свою чергу вплинуло на зменшення виробництва молока. Проте середньорічні удої показують позитивну динаміку. Це в свою чергу пов'язано з тим. Що в першу чергу зменшують кількість малопродуктивної худоби (рис. 6).

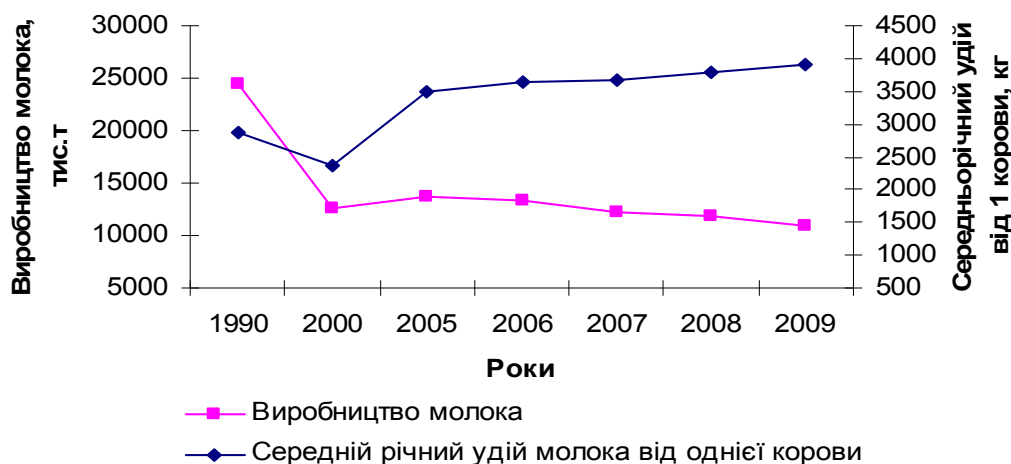

Рис. 6. Показники виробництва молока та середньорічного удою [4].

Питома вага поставок молочної продукції молокопереробним підприємствам від господарств населення в останні роки становить близько 60%. Загальний рівень товарності молока та молочної продукції в 2009р. становив 46%.

Офіційна статистика нараховує в Україні не менше 6 тис. агропідприємств, що утримують від 5-1500 корів. В 2010р. кількість господарств, що утримували корів знизилась на 15%. Найбільш суттєве зменшення як господарств, так і кількості корів припадає на групу до 10 голів і становить 25%. Кількість господарств в групі 50-499 голів зменшилась на 16%. Позитивні тенденції спостерігаються вже декілька років в групі господарств більше 1000 голів.

Здебільшого ці тенденції пов'язані з тим, що економічна ефективність молочного скотарства, як вже зазначалось раніше, залежить від масштабів виробництва. Розмір сільськогосподарського підприємства є одним з факторів, що впливають на ефективність виробництва.

У своєму дослідженні В.Я. Месель-Веселяк визначив середньорічне поголів'я тварин за якого виробництво є прибутковим та розрахував ефективність виробництва за різної концентрації поголів'я. Так мінімальне середньорічне поголів'я за якого виробництво молока біде прибутковим в степу складає 250-300 корів, в лісостепу 150-200 корів, в поліссі 100-150 корів. Найбільш раціональні розміри поголів'я корів: степ - 500-1200 голів, лісостеп – 500-1000 голів, полісся – 400-800 голів. При цьому рівень рентабельності виробництва молока при поголів'ї корів в 100 голів становитиме 25,1%, а при 800 – 59,1%. Разом з тим зменшуються витрати праці на 1 ц. з 8,2 до 2,4 люд.год. [5]

Враховуючи вище сказане цілком зрозуміло, що одним з напрямів підвищення ефективності молочного скотарства є створення кооперативів.

Досвід зарубіжних країн, в тому числі Польщі, свідчить про те що збільшення масштабів виробництва та ступеня інтеграції виробників сировини з переробними підприємствами в значній мірі підвищує сукупний ефект діяльності. Необхідність укріплення конкурентоспроможності своїх позицій привело польських фермерів до горизонтальної інтеграції (об'єднання в кооперативи), що забезпечує масштаби виробництва.

Іншим напрямом розвитку великотоварного виробництва як зазначає Шигаєва Т.В. є створення сучасної ефективної молочної ферми, що при чисельності поголів'я корів в 400 голів потребує інвестицій в розмірі 9,3 млн грн.[6]. При цьому даний вид інтеграції може здійснюватись за рахунок створення власних підрозділів (конічна), купівлі відповідної ланки (квазіінтеграція), або через укладання договорів (контрактна).

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в умовах дефіциту сировини і боротьби за постачальників, молокопереробні підприємства змушені формувати сировинну базу за рахунок вертикальної інтеграції. В таких умовах важливим аспектом прийняття рішень про формування інтегрованих структур є комплексна їх оцінка та виявлення ключових переваг. Вертикальна інтеграція може мати на меті різні економічні

цілі. На сучасному етапі розвитку молочної галузі головною задачею інтегрованих формувань має бути не отримання економічної вигоди власниками капіталів, а узгодження інтересів учасників та досягнення еквівалентності їх відносин.

Список використаних джерел

1. Лысенко О.В. Применение методики оценки синергетического эффекта для определения эффективности образования интегрированных промышленных объединений// Доступний з <http://www.anrb.ru/isei/cf2004/d776.doc>

2. Амбросов В.Я. Інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки [Електронний ресурс] / В.Я. Амбросов , Т.Г.Маренич/ Режим доступу:www.khntusg.com.ua/files/ikonf2010/sec2.pdf

3. В.І. Топіха Сучасні тенденції розвитку та напрями підвищення ефективності функціонування агроформувань Херсонської області/ В.І. Топіха, С.В.Білоусова//Вісник аграрної науки Причорномор'я. Випуск 1, т.1, 2010 С.48-54).

4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]//Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

5. Месель-Веселяк В.Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні/ В.Я.Месель-Веселяк //Економіка АПК.- 2008.-№3.- С13-19.

6. Шигаєва Т.В. Шляхи реформування молокопереробної галузі України/www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09stviou.pdf

7.Лойко В.И. Сравнительный анализ интегрированной и дезинтегрированной производственных систем/ Лойко В.И., Богославский С.Н.// Научный журнал КубГАУ.-№59(05), 2010 С.35-40

8.Козак О.А. Український молочний сектор: тенденції та перспективи розвитку/О.А. Козак//Агроінком.-2008.-№3-4.-С.37-40

9. Марченко В.М. Зовнішні фактори самоорганізації молочної галузі промисловості [Електронний ресурс] / В.М.Марченко // www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_27/March.pdf